

„След бурята. Как да възстановим политическия диалог и подкрепящия дискурс срещу онлайн насието, основано на пола, в България“

Резенция на финалния доклад от изследването

доц. д-р Валентина Георгиева

Едно от многото достойнства на доклада е, че много коректно описва общия контекст на разразилата се буря. Това е направено както във въведението, така и в раздела с резултатите от изследването (частта **България и онлайн насието, основано на пола: общ контекст**, стр. 15-20). На преден план са изведени фактори като пропуските в законодателната рамка, дискриминационен политически и медиен дискурс, проблеми в регулацията на онлайн комуникацията, слабо или нестабилно женско движение в България към 2018 г. Бих си позволила да засия един от тези фактори – ролята на политическите фигури в изковаването на антиджендър дискурса. Става дума за вицепремиера Красимир Каракачанов, който зададе тона с първото си изявление още в края на декември 2017 г., за лидерката на опозицията Корнелия Нинова, но също и за хора на висока позиция в изпълнителната власт като Александър Урумов, който използва тази си властова позиция за антиджендър пропаганда, каквато не влиза по никакъв начин в задълженията му на комуникационен експерт на Министерство на Отбраната. По този начин едно транснационално движение в България се разви отгоре надолу, от вицепремиера към улицата, от властта надолу към отделни групи граждани, а не като грасрутс движение, не от гражданите към изпълнителната власт. Това ми се вижда важно с оглед проследяването на ефектите му след това. Ще си позволя да вметна, че изследователите на *Кампаниите срещу джендър в Европа* (според заглавието на сборника с изследователски доклади под съставителството на Роман Кухар и Давид Патернот) отбелязват само две страни, в които антиджендър движението се е развило отгоре – надолу. Това са Полша и Унгария – други две страни в които също има дългогодишно управление на десни консервативно-популистки партии и в които либералната демокрация е поставена под въпрос.

Ролята на традиционните медии също е ясно открояна в доклада. От една страна, те ретранслират изказванията на политици и съдържащата се в тях изкривената информация относно Конвенцията. От друга страна, комерсиалният характер на медиите също допринася за нажежаването на страстите и изкривяването на дебата: „Темата „джендър“ се рамкира и продава като скандал. Особено обезпокоително е, че част от медиите използват насието на полова основа с комерсиална цел.“, (стр. 18 от Доклада). Една голяма част от съдържанието в онлайн комуникацията идва от традиционни медии и не е изненадващо, че в среда, в която няма филтър, няма медиация и има само бледи опити за регулация, речта на омразата и изкривяването на посланията ще се засилват допълнително.

Ще си позволя една бележка относно времевите рамки на наблюдението. Условно можем да обособим два периода:

- от януари до юли 2018 г., когато е активната фаза на дебата, когато се „изковават“ основните дискурсивни фигури, наративи, тези на кампанията срещу

Истанбулската конвенция. „Изковават“ е в кавички, тъй като те не са нови, а са заети и пригодени или изцяло прекопирани от транснационалното движение срещу джендъра, както справедливо е отбелязано в доклада. За крайна дата на този „горещ“ период приемам решението на Конституционния съд от 27 юли 2018 г.

- 1 януари – 30 септември 2019 г., когато е проведено медийното наблюдение (както е посочено на стр. 11 в доклада). През този период са проследявани водещи новинарски сайтове и са търсени ключови думи и наративи в медийното представяне на ЛГБТИ хора и на домашното насилие и насилието основано на пола. Справедливо е отбелязано съпадението по време с предизборната кампания за местни избори. От предходни изследвания на ФМД знаем, че речта на омразата се засилва в предизборна кампания. Бих допълнила, че в този период е активна също кампанията срещу Стратегията за детето и срещу Закона за социалните услуги. Тази кампания използва антиджендър реторика и до голяма степен може да се приеме като наследник или продължение на кампанията срещу Истанбулската конвенция. Не видях в доклада да е обърнато внимание на това времево съпадение. То би значело, че и през 2019 г. антиджендър реториката е в „гореща“ фаза. Не съм сигурна, че заглавието на доклада „След бурята“ препраща към някакъв спокоен период, когато да можем да говорим спокойно за джендъра. Вероятно тълкувам погрешно заглавието. При всички положения през 2019 г. затишие след буря все още не е настъпило. Оставям отворен въпроса кога (и дали) е настъпило.

За мен беше безкрайно интересно да проследя всички саморефлексивни бележки относно методологическата позиция на изследователките в доклада. Мога само да им се възхищавам на педантизма им.

Източниците на данни са общо четири корпуса: полуструктурирани интервюта, фокус групи, медийно наблюдение и анализ на документалния архив от случаите на домашно насилие, регистрирани от партньорската организация Фондация „Джендър алтернативи“ за периода януари 2016 г. – август 2019 г. (общо 890 досиета). Мога само да изразя съжаление, че в този последен корпус са търсени данни само за онлайн заплахи. Той безспорно съдържа много по-богата информация и това силно възбуди моето изследователско любопитство. Наясно съм, че има редица условности от порядъка на етика на изследването, които правят изследователската работа с този архив много сериозно предизвикателство. И все пак, вярвам, че подобен труд би помогнал много работата на експерти, активисти и служители в държавни институции. С последната забележка ни най-малко не искам да подценявам работата с останалите три корпуса от данни.

В работата с фокус групите, струва ми се, се е стигнало до едно продуктивно затруднение, което може да даде неочаквано добри резултати на финала. При разпределението на участниците във фокус групите има известно „застъпване“ между участниците във втората и третата група. Както е посочено на стр. 9 от доклада, „някои от активистите са също така и експерти от НПО“. Тоест няма никаква непреодолима граница между втората и третата фокус група, а напротив – границата между активисти и експерти е пропусклива. В същото време във втората група са и представителите на държавните институции, с които

експертите от НПО най-често взаимодействат, особено работещите в онези НПО, които са доставчици на социални услуги. Продуктивното затруднение, за което говоря – а именно пропускливите граници между групата на експертите и групата на активистите – е позволило срещата, на групата на активистите с представителите на публичните институции. И ако „самите публични институции са податливи на онлайн практики на насилие и сексуален тормоз, основани на пола“ (както се казва на стр. 31 в доклада), то от особена важност е представителите на НПО сектора да работят с тях и да променят тяхната чувствителност, наред с натиска за законодателни промени. Подобни „застъпвания“ с журналисти и експерти по комуникация (първата фокус група) също биха били продуктивни, доколкото за представителите на медиите в доклада се казва, че нямат нужната чувствителност към домашното насилие и насилието основано на пола.

Представените резултати водят към доста песимистични изводи. Цитатите от интервюта и фокус групи нееднозначно говорят за нормализация на насилието у жертвата (един шамар не е проблем, вербалната агресия не се приема за насилие); за самоизолация както на индивидуално ниво, така и при организациите; за умора, песимизъм, за отстъпване от позиции. Притеснителен е фактът, че в една от организациите е било взето решение да се премахне думата „джендър“ от името на организацията, за да се избегнат атаки. Много по-притеснителна е средата на агресивно говорене срещу джендъра, която журналисти, активисти и представители на институции обобщено наричат „обществените нагласи“ (или „общественото мнение“ или среда и т.н.) и с която извиняват отказа си активно да се противопоставят срещу изкривената информация и откритата реч на омразата.

Ще обърна внимание на един цитат от полу-структурираните интервюта, който, според мен, е показателен за негативните последици от „бурята“. Един от респондентите казва така: „Не вярвам в дебата на всяка цена“. Това съмнение аз тълкувам като уронване на един от базисните принципи на либералната демокрация, а именно възможността чрез дебат, чрез разисквания, чрез консултации с експертно знание и търсене на добри практики да се намира пресечната точка между исканията на гражданите и да се предлагат политики на публичната власт. Изглежда разгорещеният дебат срещу джендъра, основан до голяма степен на изкривена информация и реч на омразата, е подкопал вярата в този основен принцип на делиберативното демократично участие. Наред с евроскептицизма „бурята“ е посяла семето на съмнението в либералната демокрация.

Този цитат по заобиколен начин адресира и един друг базисен проблем в либералната публичност, а именно сблъсък между два принципа – свобода на словото и речта на омразата. Абсолютна ценност ли е свободата на словото? Трябва ли тя да бъде ограничавана тогава, когато се касае за реч на омразата? Може ли постулатът за свобода на изразяване да се разпростира и върху речта на омразата, да се използва с цел неограничено разпространяване на изкривена информация и слово на омраза? Различните демокрации решават по различен начин този проблем като налагат или не налагат регулация относно реч на омразата. Ако пред речта на омразата не бъдат сложени никакви „предпазители“ (законова регулация на онлайн комуникацията, (функциониращ) държавен орган за наблюдение на традиционните медии и др.), то свободното ѝ развихряне в „горещи“ дебати като този за Истанбулската конвенция, ще доведе до уронване на либералната публичност, ще подкопае основни либерални ценности и това е много опасно. „Не вярвам

в дебата на всяка цена“ е индикатор за следващата стъпка. От кампаниите срещу джендъра сме преминали в един друг сценарий – в един възможен план за „нелиберална демокрация“.

И все пак има ли нещо позитивно? Има ли лъч надежда?

Наред с много добре откритите „добри практики“, препоръки и стратегии за справяне на стр. 28-9 в доклада, мога да споделя още една стратегия, която ми се струва важна. Тя се роди като следствие от продуктивното затруднение в разпределянето на участниците във фокус групите. Възможно е да се търсят „застъпвания“ и с групата на журналистите и онлайн комуникаторите. Да се организират срещи, обучения, дебати, да се работи по-активно с журналистите, за да се търсят общи места, споделени ценности, дискурсивни практики, които да повишават чувствителността на журналистите за домашното насилие и насилието основано на пола. Цел на тези разисквания би била да откъсне работещите в медиите от комерсиалния императив, който ги задължава да рамкират човешките права в скандално говорене.

И за финал един оптимистичен извод по данни извън доклада. По моя преценка женското движение заякна „след бурята“, разви мускули, намери съюзници, формира коалиции и стана доста по-активно вследствие на този сблъсък. Експертите и доставчиците на социални услуги от женските организации излязоха от офисите, съюзиха се с ЛГБТИ движението, започнаха да градят мостове и с други НПО и неформални групи, излязоха на улицата и показаха „значимост, единство, численост и отдаденост на каузата“ (по индикаторите за социално движение на Чарлз Тили“). Тяхната работа стана видима за „общественото мнение“. Доказателствата за този оптимистичен извод са както офлайн (ежегодните шествия за правата на жените на 8 март и срещу домашното насилие на 25 ноември вече имат много повече участници), така и онлайн в групите за взаимопомощ, както справедливо е отбелязано в доклада. ♦

Текстът е изготвен като част от проект “Мрежа за феминистки изследвания на Интернет” на Асоциацията за прогресивни комуникации (АРС), с подкрепата на Международния център за изследване на развитието (IDRC), Отава, Канада. Мненията, изразени в този документ, не отразяват официалното становище на IDRC или на Управляващия борд.